

Бондаренко Н. В.,
*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу навчання української мови та літератури,
Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна*

НЕЛІНІЙНИЙ ТЕКСТ ЯК РЕСУРС МОДЕРНІЗАЦІЇ ПІДРУЧНИКОТВОРЕННЯ

Стрімкий розвиток цифрового суспільства потребує перманентної адаптації в ньому з огляду на зміну структури знань, урізноманітнення джерел інформації, диференціацію видів діяльності, оновлення форм і форматів комунікування. Мережева культура встановлює власні правила здобування, опрацювання й засвоєння інформації, що принципово відрізняються від традиційних книжкових структурною й технічною специфікою. Фрагментарність і розпорошеність інформації у Всемережжі, її розшарування, витік, інтегрованість об'єктивної та неправдивої призводять до когнітивного перевантаження учнівства, хибної інтерпретації та неякісного розуміння контенту. А це потребує специфічних механізмів розпізнавання й ідентифікації, нелінійного критичного мислення. Посилюються вимоги до особистісних і професійних якостей юнацтва, потреба в опануванні ним інформаційно-комунікаційних технологій і стратегій життєздійснення. Усе це актуалізує проблему увідповіднення освіти реаліям мінливої дійсності. Сучасні освітні технології мають відповідати особливостям екранного покоління, з яким найкраще можна порозумітися природною для нього цифровою мовою [2].

Щоб здобути інформацію, сучасна людина не обмежується одним текстом, а одночасно оперує кількома, які містять різноманітну інформацію і представляють різнобічні й відмінні погляди на проблему. Вона перекодовує, перекомбінує, вибудовує масиви даних, суб'єктивно інтерпретує їх. Класичний механізм читання, лінійний підхід до здобування й засвоєння знань, для якого характерні наступність, поетапність, ієрархічність викладу фактів і подій, поступається місцем вибірковому нелінійному підходу з диференційованим розподіленням інформації на основі критичного мислення. Мережева дійсність перетворює текст із лінійного на нелінійний. Основну розбіжність між лінійним та нелінійним текстами вбачають в особливостях розгортання смислу. На відміну від лінійного тексту з чітко визначеним маршрутом думки, часовою і логічною послідовністю, нелінійному текстові

притаманні розшарування смислу й невизначеність точки відліку (вона може бути на початку, наприкінці або в середині), брак логічних переходів і хронології.

Екранна культура передбачає візуальні образи, що активують не лише інтелектуальну, а й образну, асоціативну, творчу сфери особистості. Емоційно насичений зоровий образ сприймається й запам'ятовується швидше, надійніше, якісніше. За умов нелінійності сприймання інформації, мислення й мовлення традиційний лінійний текст втрачає панівні позиції. Натомість новочасний текст набуває інтерактивності за рахунок мультимедійності, гіпертекстуальності та інших ознак. Нелінійність розглядається як новий вид і спосіб письма [3].

З методичного погляду цінним є те, що синергія ключових складників формування компетентності – *знань, умінь, досвіду* їх застосування, різного інтелектуального, образного, асоціативного та емоційного досвіду, оригінальних підходів до вирішення життєвих проблем, прояву несхожих *емоцій, рефлексії* кількох різних авторів кратно употужнює компетентнісний потенціал гіпертексту порівняно з текстом одного, нехай і геніального, автора. Залишаючись актуальною формою відображення дійсності, лінійність збіднює й обмежує її браком нелінійного складника. Попри універсальність і безальтернативність текстоцентричного підходу до опанування мови він потребує оновлення й корекції з огляду на переформатування й переосмислення його ключової категорії – тексту, який зазнав істотної трансформації. А це висуває нові вимоги до текстів підручника.

Проблеми теорії тексту і методики текстоцентричного опанування мови були й перебувають у центрі уваги таких українських і закордонних науковців як Арутюнова Н., Бахтін М., Бацевич Ф., Богданов В., Бондаренко Н., Бухбіндер В., Варзацька Л., Гак В., Гальперін І., Єщенко Т., Загнітко А., Зарубіна Н., Кодухов В., Кожина М., Красовицька Л., Леонтьєв О. О., Ліхачов Д., Лотман Ю., Ніколаєва Т., Райс К., Селіванова О., Синельникова Л., Тураєва З., Штерн І., Grosse E. U. та інші. [1; 4; 5]. Це проблеми класифікації текстів; дефініції тексту, спектру й типології текстових, змістових і смислових категорій, їх ієрархії; засобів зв'язності; принципів структурування тексту; текстової семантики; смислової структури; контексту; імпліцитного плану (підтексту); особливостей тексту як комунікаційного засобу; сприймання, розуміння, інтерпретації; форм репрезентації; комунікаційного моделювання тощо. Попри важливість проблеми типології текстів досі немає всебічної вичерпної їх класифікації. Нові аспекти дослідження тексту мають бути пов'язані з новою грамотністю, інформаційністю, змістовою та формальною нелінійністю.

Традиційна *структура* лінійного тексту має графічно-знакову форму, яка є носієм інших форм – образної, візуальної, мовно-абстрактної, звукової, паралінгвістичної. Проблема сумісності, розширення й поєднання цих форм, вихід за межі стереотипних уявлень про лінійність еволюціонує в напрямі появи нових структурних візуально-символьних комунікаційних компонентів та розвитку здатності взаємозамінюватися й інтегруватися для альтернативного вираження смислів, вириватися з орбіти знакової парадигми.

Усталені описові підходи до тексту як абстрагованої від мовця лінійно структурованої одиниці поступаються динамічним аспектам дослідження. Нові функції тексту як механізму, форми й посередника комунікації, урізноманітнення й збагачення інформаційних ролей у Всемережжі за інтенсивного розвитку новітніх технологій потребують врахування нових реалій, стратегічної програми адресанта, уконтекстнення в іншу функціонально-комунікаційну парадигму. З огляду на нове бачення такого багатогранного й багатоаспектного феномена як

текст, його стрімкий вихід за межі написання – читання будь-яке визначення навряд чи буде адекватним і вичерпним.

Долаючи обмежені можливості мовної та графічної форм, нереалізований потенціал здатності охопити всю структуру й багаторівневу організацію мислення, думки, емоцій, текст віднаходить нові сучасні форми відображення, вираження й ретрансляції смислів через візуалізацію та інші концептуальні рішення. Так виникають тексти нової природи. Вони використовуються переважно творчими учителями-предметниками й позитивно сприймаються здобувачами освіти.

Тексти нової природи теоретично малодосліджені, за винятком поодиноких розвідок. З огляду на міждисциплінарний характер їх основа – проблема нелінійності – розробляється в різних галузях – у мовознавстві (Богосвятська А.-М., Большакова О., Ільїна І., Сергієнко П.), у педагогіці (Акулова О., Гапонюк П., Івашина М.), у журналістиці (Корда О.), у філософії й культурології (Дерріда Ж.). Тексти нової природи, як інноваційний ресурс підручникотворення, потребують більшої уваги науковців в аспекті глибокого теоретичного обґрунтування, усистемнення й алгоритмізації застосування.

Ключові слова: підручникотворення, модернізація, лінійний текст, нелінійний текст, гіпертекст, тексти нової природи.

Список літератури

1. Бондаренко Н. В. Текстодцентрична система вивчення державної мови: теоретичний і практичний аспекти. Державотворча й об'єднувальна функції української мови : матер. Міжнар. наук.-метод. семінару. Ужгород, 2009. С. 143–153.
2. Бондаренко Н. В. Українська школа – Z: меседжі нової влади щодо освіти і науки в Україні. *Perspectives of science and education. Proceedings of the 11th International youth conference* (August 2, 2019), 02 серп. 2019 р., с. New York, USA. С. 186–197.
3. Дерріда Ж. О грамотологии. Пер. с фр. и вст. ст. Н. Автономовой. Москва: Ad Marginem. 2000. 23 с.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
5. Grosse E. U. Text and Kommunikation. Stuttgart, 1976.